

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

راهنمای معلمان و مربیان در

قصه نویسی

ویژه دانش آموزان پایه پنجم

سازمان مدارس راه ایمان

تابستان ۱۴۰۴

سخنی با معلمان

قصه‌گویی و داستان‌نویسی راه موثری برای ارتباط بین افراد است. ما به قدرت داستان‌نویسی، برای توانمندسازی کودکان اعتقاد داریم و از طریق کلاس‌های داستان‌نویسی در مقاطع مختلف می‌خواهیم کودکان و نوجوانان را تشویق به نوشتن کنیم. از این طریق حس ارزشمندی و به طبع آن خودباوری در آنها تقویت می‌شود و کودکان می‌توانند آن‌گونه که می‌خواهند خود را ابراز کنند.

هدف ما از داستان‌نویسی، ترویج تفکر نقادانه و افزایش عزت نفس و اعتماد به نفس در بین کودکان است. این کلاس محیط امنی را برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند تا بتوانند خود را بیان کنند و راه‌های درست فکر کردن و درست تصمیم گرفتن را بیاموزند، به سادگی هر امری را باور نکنند و روش‌های مناسبی برای حل مشکلاتشان بیابند. شرایط امروزی زندگی ما به گونه‌ای است که می‌توان گفت تفکر نقادانه از پیش‌نیازهای رشد، موفقیت، رقابت و بقا محسوب می‌شود. برخی از کاربردهای تفکر نقادانه که در فرایند نوشتن نیز سودمند و موثر است، عبارتند از:

- چگونه سوالات بهتری بپرسیم و پاسخ‌های بهتری مطرح کنیم؟
- چگونه مستدل‌تر و عمیق‌تر فکر کنیم، حرف بزنیم و بنویسیم؟
- چگونه شباهت و تفاوت بین ایده‌ها و حرف‌ها و تحلیل‌های مختلف را ببینیم و ارزیابی کنیم؟
- چگونه مسائل و مشکلات را تعریف و تحلیل کنیم؟ (نوشتن می‌تواند راه خوبی باشد)
- در میان انبوه رسانه‌هایی که امروزه - تقریباً بدون استثناء - منافع و بقای خود را در اولویت قرار می‌دهند، چگونه می‌توانیم اطلاعاتی مفید و ارزشمند به دست بیاوریم؟
- چگونه دانسته‌ها و باورها و شناخت‌مان از جهان را پالایش کنیم و از تعصب و تنگ نظری و پیش‌داوری فاصله بگیریم؟
- چگونه شفاف‌تر فکر کنیم و حرف‌ها و نظرها و استدلال‌هایمان را به شیوه‌ای شفاف‌تر و متقاعدکننده‌تر به دیگران منتقل کنیم؟ (نوشتن و خصوصاً قصه‌نویسی می‌تواند راه مناسبی باشد)
- چگونه از نگاه فردی دیگر و با چارچوب نگرشی متفاوت، به مسائل نگاه کنیم تا از این طریق، گفتگو و تعامل ما با دیگران ساده‌تر و سازنده‌تر باشد؟ (نوشتن و خصوصاً قصه‌نویسی می‌تواند راه مناسبی باشد)
- چگونه به دیگران کمک کنیم تا مسائل و مشکلات خود و محیط اطرافشان را بهتر و شفاف‌تر ببینند و درک کنند؟

به این ترتیب می‌توان گفت نوشتن راه خوب و موثری است برای اینکه به بچه‌ها فکر کردن و مهارت حل مسئله را بیاموزیم، توانایی‌هایی که به آموزش آنها در میان درس‌های مدرسه بی‌توجهی شده است.

معلم و والدین عزیز به یاد داشته باشید کودکان می‌توانند آزادانه تخیل و خلاقیت داشته‌باشند، تنها از طریق این دو عنصر است که به کشف خود و دنیای اطراف می‌رسند. یکی از بهترین راه‌های تقویت خلاقیت در کودکان داستان‌نویسی است. این آزادی در تخیل باعث تقویت ارتباط آنان با هم‌نسلان و نسل‌های گذشته می‌شود و به حفظ و گسترش فرهنگ آنها کمک می‌کند.

کلاس‌های ما فقط قصه‌گویی و داستان‌نویسی نیست. ما در این کلاس می‌خواهیم در مورد تقویت تعاملات اجتماعی، مهارت‌های حل مسئله، حفظ فرهنگ ایرانی اسلامی، خودباوری و اعتماد به نفس و ... گفتگو کنیم و آموزش دهیم. کودکان از طریق فعالیت‌های هنری مانند (داستان‌گویی، داستان‌نویسی، نقاشی، نمایش خلاق و ...) می‌توانند ایده‌ها و پیام‌های پیچیده‌ای را به

اشتراک بگذارند، پیامهایی که بدون این فعالیتها میسر نیست، و البته فراموش نمی کنیم که کلاسهای داستان نویسی برای کودکان و نوجوانان باید سرگرم کننده، جذاب و مفرح باشد.

معلم و والدین عزیز بیایید دست در دست هم دنیای کودکانمان را هر چه زیباتر، رنگارنگتر و غنی تر کنیم و با قدرت داستان نویسی به تقویت خصوصیات مثبت اخلاقی کودکان کمک کنیم، به این امید که آنها در آینده به فردی مفید و موثر در جامعه تبدیل شوند.

تحلیل یک قصه بر اساس کوه داستان چهار مرحله‌ای

معلم عزیز با توجه به درس جلسه گذشته داستانی از کتاب درسی و یا کتاب‌های کانون پرورش فکری انتخاب کنید. پیشنهاد می‌شود از درس «گلدان خالی» کتاب فارسی پنجم دبستان استفاده کنید.

بر اساس کوه چهار مرحله‌ای سوالاتی از دانش‌آموزان بپرسید:

شروع: چگونه داستان آغاز می‌شود و چه زمینه‌ای برای خواننده فراهم می‌کند؟ داستان حول چه موضوعی می‌چرخد؟ چه شخصیت‌هایی در داستان وجود دارند و چه نقشی ایفا می‌کنند؟ داستان در کجا و چه زمانی اتفاق می‌افتد؟ آیا شروع به قدری جذاب هست که بخواهید ادامه‌ی ماجرا را بدانید؟

میانه: چه لحظه‌ای اوج داستان است و تنش چگونه ایجاد می‌شود؟ چگونه شخصیت‌ها در طول داستان تغییر می‌کنند؟ چه عواملی باعث حرکت یا تغییرات شخصیت‌ها می‌شوند؟ چگونه شخصیت‌ها با یکدیگر تعامل دارند و این تعاملات چه تاثیری بر داستان دارند؟

گره‌گشایی: مشکل یا تنش اصلی که شخصیت‌ها با آن مواجه بودند، چه بود؟ چه اقداماتی توسط شخصیت‌ها انجام شد که منجر به حل مشکل شد؟ کدام شخصیت‌ها بیشتر در روند گره‌گشایی موثر بودند و چه نقشی ایفا کردند؟ اگر شما جای نویسنده بودید مشکل را چگونه حل می‌کردید؟

پایان/ نتیجه‌گیری: چگونه داستان به پایان می‌رسد و پیام یا نتیجه‌گیری آن چیست؟ از پایان راضی هستید؟ آیا پیشنهادی برای یک پایان بهتر و جذابتر دارید؟

نکته: در پاسخگویی به سوالات بچه‌ها، به جای پاسخ مستقیم، آن‌ها را به سمت پاسخ هدایت کنید. از همکاری و مشارکت آنها برای رسیدن به پاسخ و حل مشکلاتشان بهره ببرید. پس از پایان کلاس، زمانی را برای گفتگو خصوصی با کودکانی که در روند کار اخلاص ایجاد کرده بودند و یا همکاری لازم را نداشتند، اختصاص دهید.

تمرین - نمایش خلاق: معلم عزیز با توجه به کوه داستانی چهار مرحله‌ای، از دانش‌آموزان بخواهید به گروه‌های چند نفره تقسیم شوند و هر گروه با هم یک داستان کوتاه از میان کتاب‌هایی که خوانده اند پیدا کنند. اجباری در نوشتن داستان نیست، همین که بتوانند به صورت شفاهی آن را بیان کنند کافی است. به بچه‌ها تاکید کنید که داستان انتخابی‌شان باید تمام جزئیات یک داستان با کوه داستان چهار مرحله‌ای را داشته باشد.

سپس از هر گروه بخواهید آن داستان را به صورت یک نمایش اجرا کنند. بچه‌هایی که تمایلی به اجرا ندارند می‌توانند مسئولیت‌های دیگری را به عهده بگیرند. مثلاً صحنه را طراحی کنند، فکری برای لباس بکنند، ماسک بسازند برای شخصیت‌های داستان، یا عنوان نمایش‌شان را روی کاغذی بنویسند و تصویرسازی کنند و پوستری تهیه کنند.

چرا داستان مهم است؟ (تجربه‌های رایگان)

داستان، از دیرباز یار غار انسان بوده است. این جمله استعاره و مجاز نیست. انسان‌های نخستین در همان غارها داستان پردازی را شروع کردند. مشاهده‌ی نقاشی‌های دیواری روی غارها نشان دهنده‌ی قدمت قصه و داستان در زندگی بشر است. تصاویری از این عکس‌ها تهیه کنید و به بچه‌ها توضیح بدهید. به آن‌ها بگویید که انسان‌های نخستین هنوز زبان نوشتاری نداشتند، اما برای ماندگار کردن داستان‌ها، آن‌ها را روی دیواره‌های غار می‌کشیدند.

قصه پردازی دلایل و فواید بسیاری دارد. در این درس و درس بعدی به دو مورد از مهم‌ترین‌های آن اشاره خواهیم کرد. شناخت و درک این‌ها برای کودکان، می‌تواند علاوه بر زیادتر شدن اشتیاق‌شان به قصه نویسی، درک درست‌تری به آن‌ها بدهد.

یکی از مهم‌ترین کارکردهای داستان پردازی، تجربه‌ی رایگان اتفاقات است. تجربه‌ی برخی ماجراها یا هزینه‌بردار است و یا خطرناک خواهد بود. در قصه‌ها به سادگی و با کم‌ترین خطر و هزینه می‌توان آن‌ها را تجربه کرد.

به بچه‌ها بگویید چشم‌های‌شان را ببندند و مکان‌هایی که شما می‌گویید را تصور کنند. ابتدا به آن‌ها بگویید که بالای قلعه‌ی دماوند هستند. کمی آن‌ها را آن‌جا نگه دارید. سپس از آن‌ها بخواهید چشمان‌شان را باز کنند و بار دیگر ببندند. این بار آن‌ها در جنگلی تاریک هستند. باز از بچه‌ها بخواهید چشمان‌شان را باز کنند و ببندند. این بار آن‌ها روی یک قایق وسط اقیانوس هستند. با این روش سه یا پنج موقعیت برای آن‌ها طراحی کنید. سعی کنید مکان‌هایی را به دانش آموز پیشنهاد بدهید که در حالت عادی رفتن به آن‌جا سخت یا حتی غیر ممکن است. (برای مثال: بیابان پر از شن، روی سطح ماه، داخل یک قوری، ته اقیانوس و ...)

در ادامه از آن‌ها بخواهید یکی از این مکان‌ها را انتخاب کنند و قصه‌ای برای آن طراحی کنند.

تمرین:

۱/ از بچه‌ها بخواهید به کارهایی فکر کنند که انسان‌ها در حالت عادی و بدون استفاده از هیچ وسیله‌ای نمی‌توانند انجام بدهند. چند مورد از آن‌ها را روی تخته بنویسید و از بچه‌ها بخواهید موارد دیگری به آن اضافه کنند. دانش‌آموزان پیشنهاد می‌دهند و شما آن‌ها را روی تخته می‌نویسید. شما هم به آن‌ها کمک کنید. این کار را انجام بدهید تا لیستی از این فعالیت‌ها مهیا شود.

برای مثال: پرواز کردن – رفتن به زیر اقیانوس‌ها – برداشتن آتش با دست – نفس کشیدن روی ماه و ...

۲/ به دانش‌آموزان بگویید یکی از موارد نوشته شده روی تخته را انتخاب کنند و بر اساس آن یک داستان طراحی کنند. به آن‌ها تاکید کنید که شخصیت این داستان خودشان هستند، ضمناً کوه داستان چهار مرحله‌ای را فراموش نکنند.

۳/ از بچه‌ها بخواهید در مورد داستان‌هایی که خوانده‌اند و یا فیلم‌ها و انیمیشن‌هایی که دیده‌اند گفت‌وگو کنند. در کدام یک از آن‌ها اتفاقاتی دیدند که در حالت عادی قابل مشاهده نبودند؟ یا به مکان‌هایی سفر کردند که تا به حال آن‌جا را ندیده بودند؟ و یا تجربیاتی داشتند که پیش از این آن‌ها را تجربه نکرده بودند؟

پس از تمرین‌های فوق، مجدداً برای دانش‌آموزان توضیح بدهید که یکی از فواید قصه تجربه‌ی اتفاقات جدید، سفر به مکان‌های مختلف و مواجهه با افرادی است که بدون قصه به سختی میسر می‌شدند.